Varga Károly

Sem barátok, sem ellenségek

VISSZHANG - LVII. évfolyam, 10. szám, 2013. március 8.

Csizmadia Ervin egy korábban (tavaly október 31-én) megjelent írásában az *„október 23-a utáni viták”* megjelölés arra utal, hogy a címet adó politológus az *ad hoc* eseményértékelésen túl az elvi szintű tisztázást is fontosnak tartja. A *politikai program fogalmáról és értelmezéséről* című értekezése (*ÉS,* 2012/44.) – Bibó István iránymutatásához is híven – figyelmeztette a következő választásra összefogni próbáló ellenzéki országfelet: *„Magyarországon csakis akkor következhet be érdemi változás, ha a politikai versenyben a másik szereplő, a vetélytárs kategóriája a politikai programok integráns része lesz, ha a tervezésben a pártok nem csak arról tájékoztatnak minket, mit terveznek a makro-politika és a szakpolitikák szintjén, de arról is, milyen elképzeléseik vannak a társadalom és a poliktika újraintegrálására és nem utolsósorban a másik országféllel való együttélésre.”*

Mi más ez, mint a Bibó által a *„félelemkezelés tévútjának”* bélyegzett *„felülkerekedési”* dimenzióból való kitörés javallata, amelynek egyik fő foglalatát így adta meg: „Tévútra vezet, ha a hatalom, a kényszer, az erőtudat fokozásával akarok megszabadulni a félelemtől. A félelemtől pontosan úgy szabadulhatok meg, ha sem én nem állok embertársaim nyomasztó kényszere alatt, sem én nem tartok embertársat nyomasztó kényszer alatt.” (Bibó, 1986)1

Hogy itt valóban új politikai kultúra korszakát nyitó elvek (újra)felfedezéséről lehet szó, ehhez dramaturgiai körítést kaphatunk attól, ha elmélyülünk Bibó félelem-tematizálásában. Tudjuk, hogy a félelem problémája Bibó életérzésének is központi eleme volt, mielőtt az általános hazai közérzeti adottságok kulcsértelmezőjévé vált volna. Lényeges, hogy Bibó *személyes hősiességével* is hitelesítette, hogy nem csupán vallott értékrendjében, de megélt magatartásában is a *félelemmentesség volt a legfontosabb erény*. Így méltán tételezhette társadalombölcselete sarokköveként, hogy ellentéte, a *félelem* viszont a *demokrácia legfőbb veszélyeztetőjének* szinonimája. Ami *csaknem egyöntetűen* átment a hazai közgondolkodásba.2

Tehát az „október 23-a utáni viták” előszavaként benyújtott Bibó-szellemű recept a politikai patológiánkból való kilábalásra úgy aposztrofálható, mint *a közös sorsra rendeltek egyfajta egyenlőség alapú partnersége*. Az ilyen partnerség műveleti tartalmáról a különféle alkalmazási területeken jelentős kutatási evidenciák állnak rendelkezésre. Egyik idevágó felfedezés például a *„Program on Negotiation at Harvard Law School”* kutatási eredményeiben definiált *együttes problémamegoldás*, amely elkerüli a *mindkét oldali zsákutcás felkoppanást.* Tehát túlemelkedik egyfelől az ellenoldali intellektusokat a magunké alá rendelő beállítódáson, mikor a másik oldal érvei iránti minimális kíváncsiság nélkül csak a saját helyzetértelmezésünket és megoldásunkat kínáljuk (*„a résztvevők ellenfelek”*), de másfelől azon is – és ez új, realista elem ebben a dinamikában –, amely elvfeladó kompromisszummal keresné a mindenáron való *modus vivendi*t (*„a résztvevők barátok”*), és megtalálja a helyzetüknél fogba tartósan adott interakcióban leledzők alapkészségét egyfajta semleges elemi együttes erőfeszítésre (*„a résztvevők problémamegoldók*). 3

A Csizmadia által a szerveződő ellenzéknek ajánlott, de implikációiban mindkét ország-térfél számára bevilágító „harmadik típusú”4 politikai program ilyen egyszerű képletbe tömörítése – a „sem barátok, sem ellenségek, *hanem problémamegoldók”* képlet – talán rokonszenvre találhat mindkét oldal felelősen érző rétegeiben. Ám ne legyünk naivak: a szép elv megvalósítását mindkét térfélen magától értetődően csak a *saját főhatóságuk* rendszerében tartanák célravezetőnek. Csizmadia Ervin cikkének „újszerű valóságértelmezése” is majd csak akkor írhat elő méltányos kezelést a „túlsó térfél” iránt, *miután a*

hatalom visszakerült az „innenső térfélre”. Olyasmi már nincs a pakliban, hogy az a bizonyos közös problémamegoldás netán oly módon is megvalósulhatna, hogy „mi” adaptálódjunk az „ő” politikai programjukhoz.

Itt kerül a képbe egy másik friss megnyilatkozás az „október 23-a utáni viták” porondján, amely legalább részben felülírja a *„se nem barátok, se nem ellenségek”* forgatókönyvet. A Csizmadia-cikk után pár nappal a *Magyar Nemzet* hasábjain adott interjújában *Nemzeti érdekérvényesítés társadalmi felhatalmazással* címen Gazsó Ferenc baloldali szociológus tetemre hívta saját ország-térfelének politikai elitjét, azt vindikálva, hogy „a baloldal nem baloldal többé, ha apologetikus, mentegető szerepet tölt be, és nem az anomáliákra mutat rá, nem áll a szükséges korrekciók támogatása mögé. Miután ezt a szerepét hosszú időn keresztül feladta, helyette pedig befogadta a neoliberális gondolkodást a piac önszabályozó szerepéről szőtt legendájával egyetemben, elvesztette arculatát.” (november 5.)

Vagyis Csizmadia Ervin „újszerű – voltaképp Bibó-elvű – valóságértelmezésének” valamilyen szintű partnerségi ajánlásával szemben a Gazsó-recept hangsúlya oda esik, hogy igenis a régi – luhmanni – bináris kód elve szerint az egyik elit-résznek (a nemzeti érdekérvényesítőnek) mégiscsak rá kell kényszerítenie a másikat (a globális tőkeérdeket kiszolgálót) arra, hogy valamilyen *„elszakadó hadmozdulattal”* térjen vissza hiteles baloldali identitásához. A Csizmadia Ervin által meghirdetett új paradigma tehát, amelyet a szerző *„a nyugat-európai társadalomfejlődés legfontosabb lépéseként”* említ, elvi síkon bármennyire magával ragadó is, konkrét programjában egy kivédetlen hátulütőtől szenved: épp az *„integrálandóként”* felemelni szándékozott „másik térfél” nem kér egy jogállamot és demokráciát védő, de a globális érdekeket továbbra is a hazaiak elé helyező összefogásból. Csizmadiától nehéz volna elvitatni annak igazságát, hogy *kettőn áll a vásár*. De kérdés marad: nem lehet-e, hogy a mindenkori *másik fél* kiérdemelhetné, hogy megvizsgáljuk: miben lehet netán neki is igaza.

[1] *Bibó István:* Az európai társadalomfejlődés értelme. Válogatott tanulmányok III. *11–12.*

[2] *Egy születésének centenáriumára írt méltatás így emeli ki a nevezetes történelmi pillanatban megmutatkozott halált megvető bátorságát:*

*„Nem rajta múlott, hogy a magyar állami szuverenitás jelképének számító épületet ellepő oroszok elmulasztották rövid úton agyonlőni. – Így feladatát veszítve és munkáját bevégezve hazaindult. Nyilatkozata megírása után, miközben folyt a végzetes invázió... – mi mást is tehetett volna? – Homéroszt olvasgatott. (Gróh Gáspár [2011]: B*ibó-tanulás? Tűnődések a 100. születésnapon. Magyar Szemle*, 9–10. sz. 22.)*

Ám egy másik centenáriumi emlékezője advocatus diaboli műfajú írásában jelzi: a bibói koncepció elfogadottsága mégsem hézagmentes):

„...nem derül ki, hogy Bibó hiányos politikai műveltsége vagy megmosolyogtató, ám tudományosnak álcázott naivsága miatt nem vesz tudomást a politikai bölcseleti irodalom realista érvrendszereiről. Erős a gyanúm, hogy a félelem középpontba állítása Roosevelt 1933. március 4-én elmondott beiktatási beszédére vezethető vissza: 'So let me assert my firm belief that the only thing we have to fear is fear itself.' De ez nem politikai filozófia, hanem filozofálgatás a politikáról.” (Lánczi András [2011]: Már csak egy értelmiségi mítosz menthet meg bennünket? A száz éve született Bibó Istvánról. Kommentár*, 2011. 4., 2011, 5.)*

[3] *Ezen az alapon tartottak tanácskozást 2005-ben az MSZP Társadalompolitikai Tagozata és a Professzorok Batthyány Köre küldöttei Sipos József, illetve Náray-Szabó Gábor vezetésével, ahol Gazsó Ferenc és Varga Károly fejtett ki hasonló érvelést. – Egyébként a téma azért is figyelemre méltó, mert az a fehér holló eset, ahol az elmúlt évtizedben* politikai konszenzussal *(!) sikerült elfogadni az eme alapkutatási és alkalmazott*

kutatási eredményekből született mediáció intézményi, eljárási hátterét megteremtő törvényeket. – A jelen sorok írója a Munkaügyi Közvetítő és Békéltető Szolgálat tagjaként amerikai „shadow mediation” keretében ismerte meg azt a „Getting to yes without giving in” szcenáriót (amivel a 2008-ban alelnökké választott és 2012-ben újraválasztott Joe Biden *1979-ben Andrej Gromikót vette rá a SALT II szerződés egy kölcsönösen előnyös formulájára).*

[4] *Emlékezzünk az első kettőre: puszta szavazatmaximálás, ill. a szellemi összehangolódás az akcióegységbe hívott táboron belül.*